

професія: режисер

ГОВОРИТИ ПРО ВІКТОРА ГРЕСЯ

Катерина Шандибіна

Взагалі, говорити про Віктора Греся — завдання не з легких. Радісне та складне водночас. Як і сам Віктор Степанович. До нього неможливо ставитися зі спокійною благодушністю. Його можна любити або не приймати. Особисто я люблю! Шаленого! Талановитого! Непередбачуваного! Плутаного! У нього до біса звань, регалій, нагород. Народний артист України, режисер-постановник вищої категорії, член правління Спілки кінематографістів України, художній керівник творчого об'єднання «Дебют» Національної кіностудії ім. О.Довженка, доцент Київського університету театрального мистецтва. Можна і далі перераховувати. Але суть не в цьому.

- Режисер Віктор Гресь з дружиною Нонною Генріхівною.
- Віктор Гресь на зйомках фільму «Чорна курка».
- Кадри з фільму «Чорна курка, або Підземні жителі». Режисер Віктор Гресь. 1980. Золотий приз Московського МКФ 1981.

Він зняв лише п'ять фільмів за довге життя в кіно. Лише п'ять. Але всі вони без винятку отримали нагороди найпрестижніших фестивалів. Бо кожен з них – гресівський, не схожий на кінопродукцію інших кінорежисерів. Він завжди вмів щось відкривати, шукати нову форму, а головне – знаходити її.

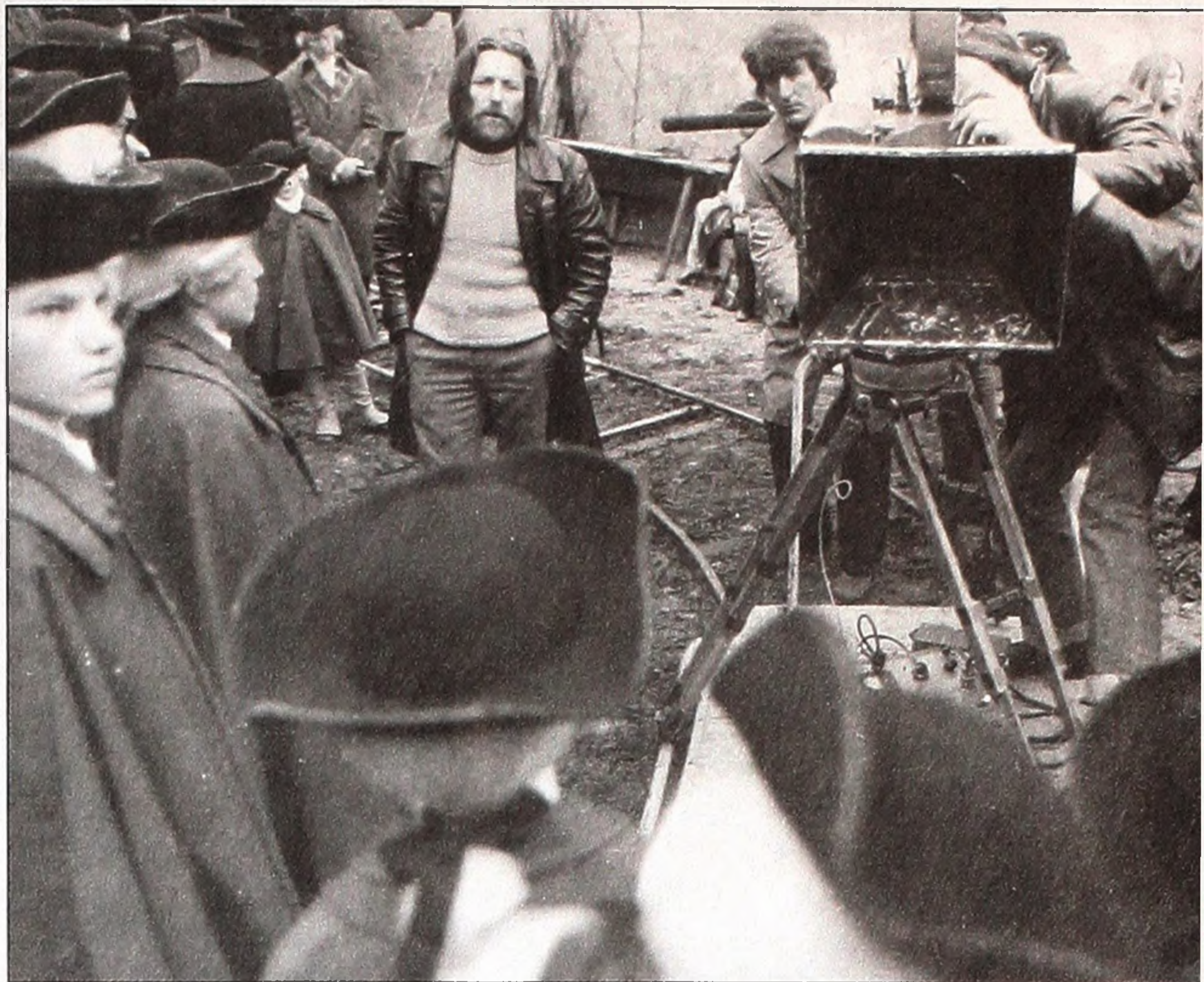
1967 рік – дипломна робота «Хто помре сьогодні». Так сталося, що я дивилася її щойно, в середині 2004 року. І була вражена цією чорно-білою стрічкою тривалістю 20 хвилин. Це фільм про війну 1941 – 1945 років. Конкретно. Але це фільм про війну як біду. Взагалі.

Кілька червоноармійців, мов тіні, ідуть спаленою землею. У них передих від війни. Та недовгий. Їх наздожене літак зі свастикою і розстріляє. Майже всіх. Прицільно. Байдуже. Спокійно.

У фільмі немає діалогів, майже відсутній текст, але відчувається жах війни. Він у протиріччі – людина на землі та машина у повітрі. Жива істота та знаряддя смерті. Лютчик, опинившись на землі, виявився звичайною людиною, такою ж, як ті молоді хлопці й дівчина, котрих він розстріляв. Його погляд на коня, що стоїть на цій спустошеній землі, все розставляє по своїх місцях – там, у Німеччині, залишились родина, дім, хазяйство. Очі Бразаускаса, який грає цю роль, виражають усе – тугу, любов сільської людини до землі, страх перед цими трьома, котрі залишились в живих і зараз його вб'ють. А вони не вб'ють. Вони мовчки розвернуться і підуть. Вони – люди. А людина не вбиває неозброєного.

Як тоді, в 67-му, молоденький хлопчик-режисер зумів знайти свою кіномову? – загадка. Як він зміг відтворити цю межу між життям та смертю? Життя – це мати, що гладить обличчя сина, і ще багато матерів, що вгадуються за її спиною. Смерть – це бинти, рани, останній погляд і знову мати, наче омиває сина перед смертю. Що це? Марення, видіння, дійсність? Мистецтво! 20 хвилин справжнього мистецтва. А потім були «Сліпий дощ» і «Блакитне та зелене». Фільми про кохання. Дитяче, юнацьке, перше. Фільми, омиті весняним дощем та бажанням бути коханими. Знову майже без слів, проте кожен їхній кадр сповнений таких яскравих, нових метафор, що одразу розумієш, за що вони отримали гран-прі МКФ у Монте-Карло, приз за режисуру Всесоюзного фестивалю в Ленінграді, диплом за творчий пошук кінофестивалю у Дніпропетровську. А потім був найкращий фільм – «Чорна курка, або Підземні жителі». Декорації пансіону, збудованого художником Олексієм Левченком у найбільшому павільйоні Європи на студії ім.О.Довженка, вражали всіх, хто бачив їх на власні очі. Але ще більше вони вражали на екрані. Це був реальний світ маленького Альоші вдень та казковий світ підземного царства вночі. Світ дружби, надій, шляхетних сумнівів юної душі, за одну мить зруйнованих зрадництвом.

Поетичний, елегійно сумний, красивий фільм, схожий на ювелірну музичну скриньку давніх часів. З чудовими акторами: Альбертом Філозовим, Євгеном Євстигнєвим, Валентином Гафтом, Ларисою Кадочниковою, Аристархом Лівановим, Володимиром Кашпуром. Ансамбль, що звучав в унісон. І ніхто ніколи не здогадається, що кожен актор озвучував свою роль окремо від інших. Загальна партитура була в голові Гресья. Він, іноді допікаючи аж до живого, таки досяг унікального співзвуччя. До

■ Кадр з фільму «Сліпий дощ». Режисер Віктор Гресь. «Укртелефільм», 1968. «Золота німфа» МКФ в Монте-Карло, 1970.

речі, Віктор Степанович і композитора знайшов унікального. Дивак Олег Каравайчук створив абсолютно незвичне музичне оформлення — від кришталевого передзвону клавесина до гримотіння військових маршів. А оператори Павло Степанов і Андрій Володимиров відтворили дивний перехід від світла до тіні: батьківське домашнє вогнище, пансіон, дортуар, яскравий і похмурий водночас світ підземного царства з персонажами, одягненими у гідні подиву костюми Галини Фоміної.

Все, все в цьому фільмі штучної роботи. Це був політ на килимі-літаку, де головним казкарем і генератором ідей був шалений Гресь. За два роки роботи він вимотав усіх. Всі стогнали від обурення під час зйомок. І всі застогнали від захоплення на прем'єрі. Разом з глядачами. Разом з журі найпрестижніших фестивалів світу. Золотий приз XII МКФ у Москві, Головний приз Всесоюзного фестивалю у Вільнюсі 1981 року, призи чотирьох фестивалів у Франції і двох в Італії і т.д., і т.п.

«Чорна курка» була знята у 80-му, а наступний і до цього часу останній фільм, що вийшов на екрани, Віктор закінчив у 1988 році. Це «Нові пригоди янкi при дворі короля Артура». Знову яскраве авторське неповторне кіно,

що поєднало у собі одразу три течії — костюмно-історичну романтику, екранізацію класики Марка Твена і філософське авторське начало Греся. І знову зірковий ансамбль. Альберт Філозов, Анастасія Вертинська, Олександр Кайдановський, Євген Євстигнєєв, Сергій Колтаков, Володимир Кашпур... І знову складні, майже трирічні зйомки, муки, істерики, стомленість усіх, хто був задіяний у процесі... І знову успіх.

Що таке людина, і в чому сенс історії? Примножуючи багатства, людина не примножує щастя та справедливості. Гармонійний світ короля Артура — утопія. Шляхетно гарцюючи на своєму останньому параді лицарі неначе зісковзують з землі... Американізована дійсність заповнює собою світ... Але перш ніж змінювати щось, треба зрозуміти, хто ми такі, навіщо прийшли у цей світ широкий. Складно все це, панове! Ой, складно... Складно глядачеві. Складно Гресю. Але ж як цікаво! Справжнє мистецтво завжди цікаве.

З того часу Гресь не знімав нічого. Він починав з чорнобілого кінопростору. Він увійшов у простір кольоровий. Але ж скільки задумів залишилось у словах!.. За десятиріччя спілкування я чула сотні сценаріїв незнятих фільмів. І всі вони були прекрасні! Данко розривав своє серце задля людей... Мужні кавказці стверджували пісню кохання та гордості... Українці у тому далекому-далекому

минулому дивились на небо і були певні: Бог врятує... А цей чортів чорт, котрому раз на рік дозволено ухопити чийсь душу, нас із собою не забере. Нас Бог пожаліє, а чорт — мимо, мимо...

А ще був Гофман, «Еліксир диявола», «Фауст»... А ще були... А тепер є «Тарас Бульба». Вже багато років цей невгамовний Гресь носить з божевільною ідеєю екранізації великої історії Любові, подвигу, завзяття та підступності.

Його тема! Його! І сценарій фантастичний! Не в розумінні жанру, а в розумінні ступеня мистецтва. Гоголь очима Віктора Гресья й у виконанні Жерара Депардьє. Уявляєте? От і я не уявляю. Знаю тільки, що він може показати світові таке, чого цей світ ще зроду не бачив. Бо він завжди вмів знаходити нові фільми. Тільки б реалізував свою мрію. Тільки б знайшов гроші, сили та й продюсерів гарних, ризикованих...

Мені завжди цікаво слухати його. Мені завжди цікаво вірити йому. І глядачеві завжди цікаво. Бо незвично, до біса талановито і непросто. На тлі простецького, часом нав'язливого, але професійно змонтованого на комп'ютері фільму кіноголос Гресья — це потаємна розмова з душею людини, її невисловленими думками і потягом до чистого й прекрасного.

Сьогодні йому — 65. Його головний фільм ще не знятий...

■ Кадр з фільму «Нові пригоди янки при дворі короля Артура». Режисер Віктор Гресь. Київська кіностудія ім. О.Довженка. 1988.

■ Кадр з фільму «Хто помре сьогодні». Режисер Віктор Гресь. Київська кіностудія ім. О.Довженка. 1967.

